

DR. H. TÓTH ISTVÁN vendégoktató
Lomonosov Egyetem
Moszkva

Emlékezés a kettős Radnóti-évfordulóra

„Szabad szerettem volna lenni mindig...” – de nem lehetett szabad, mert oly korban élt, a 20. század első felében, ahol a „barna barbárság” nem bocsátotta meg a zsidó létet Radnóti Miklósnak sem. Ezért ível a költőnek az imént idézett gondolata ekképpen: „... s örök kísérték végig az úton.”

Pomogáts Béla 1977-ben kismonográfiával tisztelt meg a magyar költészet egyik legkierleltebb hangú egyénisége, Radnóti Miklós emléke, életműve előtt. Ennek a könyvnek a bevezető gondolatai közelebb hozzák a ma olvasójához a tragikus életű költőt: „Radnóti Miklós életét tragédiák fogják körül, mintha természet és történelem versengett volna, melyikük pusztítsa el. A förtelmes halál, amely a rabság és az erőltetett menet végén várta, a történelem bűne volt, pontosabban (...) a fasiszmusé. De születése sem volt zavartalan, két halott mellől érkezett. 1909. május 5-én jött a világra Budapesten, születése édesanyja és ikertestvére életébe került. Lírai önéletrajzában, az *Ikrek havában* számolt be arról, mennyire megrendítette később a születését kísérő kettős tragédia. Valósággal megmérgezte a tudat, hogy életét két halottal kellett megváltania. Önkéntelenül bűnösnek érezte magát, a lelki furdalás költészetének állandó szólama lett. (...)”

Maga a költő pedig így gondolt a kettős tragédiára:

*Éjfélre szült az anyám, hajnalra
meghalt, elvitte a láz és én a
mezőkön szülő erős anyákkal
gondolok cifra szavakkal.*

*Apámat éjjel elvitte egyszer
a kórházi ágyról, szájitató
orvosok közül a gond; (...)*

(Csendes sorok lehajtott fejjel)

*Erőszakos, rút kiseded voltam én,
ikret szülő anyácska, – gyilkosod!
öcsémet halva szülted-é,
vagy élt öt percet, nem tudom,
de ott a vér és jajgatás között
úgy emeltek föl a fény felé,
akár egy győztes, kis vadállatot,
ki megmutatta már, hogy mennyit ér:
mögötte két halott. (...)*

(Huszonnyolc év)

Az évfordulók – legyenek közeli vagy az idő távolából intőek – megállásra, mérlegelésre, elemzésre, de legalábbis emlékezésre ösztönzőek. Különösen igaz ez, amikor a nagy felháborodások, a nagy remények, a haza-otthon-hitves iránti vágyakozások ódái, elégiai hangvételi, humanista töltésű, a tárgyias-intellektuális költészet jeles kifejezőjéről-művelőjéről: Radnóti Miklósról szólhatunk *születésének 90., halálának 55. évfordulója* esztendejében, 1999-ben.

A budapesti Új-Lipótváros műveltséget szerető kispolgárságából újtára indult, mindössze 35 évet élt Radnóti Miklós a szegedi egyetemen kapta Sík Sándor pap, költő és esztéta haladó szellemétől áthatva a felfokozott érzékenységet.

Mi most a drámai képeket megrajzoló eclogák újraolvasásával, illetőleg irodalompedagógiai megmunkálásával hajtunk fejet Radnóti emléke és költészete előtt.

Jó, ha tudjuk, hogy majd’ hét esztendő (1938–1944) félelmeit, reményeit s az egyre embertelenebbé váló kor iszonyatát: az ember ember általi szörnyű üldöztetését ábrázolják, a fasiszta barbárságot, eszevesztségét fejezik ki ezek a költemények, az eclogák, amelyek értékét művészségük,

irodalom-történeti szerepüket pedig összefoglaló jellegük szabja meg. Egy előhangból és nyolc eklogából* áll a ciklus:

Száll a tavasz (1942. április 11.)
(Előhang az Eclogákhoz)
Első ecloga (1938)
Második ecloga (1941. április 27.)
Harmadik ecloga (1941. június 12.)
Negyedik ecloga (1943. március 15.)
Ötödik ecloga (1943. november 21.)
(Bálint György emlékére – Töredék)
Töredék (1944. május 19.)
(Hatodik ecloga)
Hetedik ecloga (1944. július)
Nyolcadik ecloga (1944. augusztus 23.)

Radnóti eklogái műfaj és forma vonatkozásában antik örökségre utalnak. Az ekloga görögül szemelvényt, szemelvénygyűjteményt jelent, a görög eredetű latin ekloga pedig párbeszédűs bukolicus verset, pásztorkölteményt; olyat, mint amit Theokritosz és Vergiliusz alkottak.

A nagy római költő, Vergiliusz születésének 2000. évfordulóját 1930-ban Vergiliusz-évként köszöntötték szerte a világon. Érthető, hogy Magyarországon is fellendült az iránta való érdeklődés, megpezdült a fordításkultúra is. Radnóti örömmel vett részt az antik művek magyarul történő megszólaltatásában, görög és latin átültetések mellett Vergiliusz *IX. eklogáját* fordította le. „(...) *a barna füsttel égő félelem*” korában Radnóti a saját helyzetére és veszélyeztetettségére ismert a klasszikus ekloga soraiban, s szellemiségét, formavilágát tekintve be is építette az életművébe. A béke és az otthon igenlésének ez a magas színvonalú kifejezése, továbbá a hexameter versforma alkalmazása is Vergiliusz vonzásának hatása, ugyanakkor kísérletet tett arra Radnóti, hogy eklogáiban más versformákat is alkalmazzon.

A Száll a tavasz a szabadság utáni vágytól áthatott, mind személyesebbé váló kiáltás:

(...)
*Néma gyökér kiabálj, levelek kiabáljatok éles
hangon, tajtékzó kutyá zengj, csapkodd a habot, hal!
rázd a sörényed, ló! bömbölj bika, ríj patak ágya!
ébredj már aluvó!*

Az *Első ecloga* keserűségtől, félelemtől telt hangvételt a rombolás, a pusztító erőszak váltja ki, de a rémségtől áthatott vízióban még felcsillan a vágy az alkotás után:

(...)
*Írok azért, s úgy élek e kerge világ közepén, mint
ott az a tölgy él; tudja, kivágják, s rajta fehérlik
bár a kereszt, mely jelzi, hogy arra fog irtani holnap
már a favágó, – várja, de addig is új levelet hajt.
(...)*

Az emberi lét kétféle rendjét írja le a *Második ecloga*: a bombázó repülőben ülőét, aki emberi életeteket pusztít, s a költőét, aki a humánus értékek védelmében emeli fel a szavát:

(...)
*s megírod! és nem lesz majd titok,
emberként éltem én is, ki most csak pusztítok,
ég s föld között hazátlan. De jaj, ki érti meg...
Írsz rólam?
Költő
Hogyha élek. S ha lesz még majd kinek.*

A *Harmadik ecloga* pogány imát evokáló monologikus személyes vallomás a költő vágyairól oltalomért, vigaszért:

(...)
*Pásztori Múzsza, segíts! szerelemről zengjem a dalt már,
karmol folyton a bú, új fájdalom úz a világban,
mindig, újra csak új! elpusztulok itt hamar én is.
Görbén nőnek a fák, sóbányák szája beomlik,
falban a téglá sikolt; Így álmodom én, ha elalszom.*
(...)

A költői én indulattal fűtött belső drámája a *Negyedik ecloga*, amely egyúttal a szenvedélyes szabadságvágy megrendítően szép – talán legszebb – megvallása a magyar költészetben:

(...)
*Születtem. Tiltakoztam. S mégis itt vagyok.
Felnőttem. S kérdezed: miért? hát nem tudom.
Szabad szerettem volna lenni mindig
s örök kísérték végig az úton.*
(...)

Emlékkálló az *Ötödik ecloga*, ugyanakkor didergés, rettegés, menekülés a szótól, mert a mély-
séges fájdalom s halálfélelem borzasztja a költőt:

(...)
*És dobban, dermed a szív bent.
Két bordám közt már feszülő, rossz fájdalom ébred,
részetk ilyenkor s emlékemben oly élesen élnek
régmondott szavaid s úgy érzem testi valódát,
mint a halottakét –
Mégsem tudok írni ma rólad!*

Radnóti passiójának hatodik állomása magyarázatot kíván. Az eklogák sorából ugyanis hiányzik a hatodik mű. Egyes irodalomtörténeti kutatások feltételezik, hogy elkallódott, mások a *Sem emléék, sem varázslat* címűben vélik felismerni. Egy 1961-ből származó kiadás a *Nem tudhatom...*-ban érezte felsejleni a hiányzó darabot. A mára egyetemesen elfogadott nézet szerint a *Töredék* lenne a hatodik ecloga. Az álláspont alapja az, hogy ez Radnótinak az utolsó otthon írt verse, másrészt keletkezésével egyidőben szorosan kapcsolódik a Lager Heidenauban keltezett újabb eklogához.

Egyébiránt a *Töredék* méltó a ciklushoz: az elvadult, elzüllött, elvetemült kor pontos látületét adja:

*Oly korban éltem én a földön,
mikor az ember úgy elaljasult,
hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra,
s míg balhitekben hitt s tajtékozott téveteg,
befonták életét vad kényszerképzetek.*
(...)

Az elégikus hangvételű *Hetedik ecloga* a ciklus legnépszerűbb műve. Az otthon, a hitves utáni vágy lobogása s a valóság: a munka- és fogolytábor szögesdróttal zárt világa fájdalommal átszőtt búcsúzásra, számvetésre készíti a költőt:

(...)

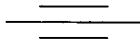
*Alszik a tábor, látod-e, drága, suhognak az álmok,
horkan a felriadó, megfordul a szűk helyen és már
újra elalszik s fénylik az arca. Csak én ülök ébren,
féligsziút cigarettát érzek a számban csóköd
íze helyett és nem jön az álom, az enyhetadó, mert
nem tudok én meghalni se, élni se nélküled immár.*

A *Nyolcadik ecloga* a lázadó harag hirdetése bibliai hangszerelésben a háború iszonyú képei-
nek láttán, majd felfénylik a jövőendő reménye:

(...)

*Ismerem újabb verseid. Éltet a méreg.
Próféták s költők dűhe oly rokon, étek a népnek,
s innivaló! Élhetne belőle, ki élni akar, míg
eljön az ország, amit ígért amaz ifju tanítvány,
rabbi, ki bétöltötte a törvényt és szavainkat.
Jöjj hirdetni velem, hogy már közelit az az óra,
már születőben az ország. Hogy mi a célja az Úrnak, –
kérdém? lásd az az ország. Útrakelünk, gyere gyűjtsük
össze a népet, hozd feleséged s mess botokat már.
Vándornak jó társa a bot, nézd, add ide azt ott,
az legyen ott az enyém, mert jobb szeretem, ha göcsörtös.*

Elpusztíthatatlan emberi értékek ihlették Radnóti Miklóst e művei, az eklogák megírására.



TISZTELETTELJES KÉRÉS SZERZŐINKHEZ !

Folyóiratunk a megjelenés gondjaival küszködik. A nyomdai és postai költségek állandó növekedése mellett az új adó és társadalombiztosítás jogszabályai is csak tovább súlyosbították helyzetünket. Ennek következtében vált számunkra lehetetlenné – remélhetőleg csak átmeneti időre –, hogy az amúgyis csekélyke szerzői tiszteletdíjat Önöknek kifizethessük. Kérnénk ezért tisztelettel a lapunkhoz hű szerzőink áldozatkészségét és szíves megértését. Hiszszük, hogy további támogató munkásságukra e kényszerítő körülmények ellenére is változtatlanul számíthatunk. Köszönjük megértésüket és támogatásukat.

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE